מקומיות ולאומיות:

קהילתיות מוחמצת והבחירות בת"א- יפו

פרופסור גד ברזילי[1]

<u>הקדמה:</u>

פוליטיקה דמוקרטית אינה רק פוליטיקה ארצית לאומית. פוליטיקה דמוקרטית היא במידה רבה תוצר ובבואה של התמודדויות מקומיות וקהילתיות- גלויות וסמויות- בין כוחות פוליטיים שונים ובינם לבין כוחות ארציים וגלובליים. בשנים האחרונות, במיוחד, מתרחשת בספרות מדע המדינה- כמו גם בשדות מקצועיים סמוכים לה, כגון- משפטים, סוציולוגיה ופילוסופיה- התחדשות רעיונית, השמה דגש מחודש על חשיבותן של הקהילה ושל הפוליטיקה המקומית כמרחב של עיצוב פוליטיקה דמוקרטית אזרחית ועיצוב אזרחות כמארג אקטיבי של זכויות (Barzilai 2003, Putnam 2000, Gannett: 2003).

[1] גד ברזילי, מדען מדינה ומשפטן, הוא פרופסור חבר בחוג למדע המדינה, אוניברסיטת תל אביב. הוא מתמחה במשפט ופוליטיקה ובמשטר מדינת ישראל, נושאים אותם הוא מלמד בחוג למדע המדינה ובפקולטה למשפטים. בין עשרות מחקריו, התפרסם לאחרונה:

Gad Barzilai, **<u>Communities and Law: Politics and Cultures of Legal Identities</u>** (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2003).

הפוליטיקה ברשויות מקומיות, כדוגמת הפוליטיקה בערים, חשובה עד כדי מאוד לעיצובן של דרכי פעולה דמוקרטיות—בחירות, הפגנות, פעילויות בארגונים וולנטריים, ועוד..—וזאת כחלק ממאפייני התחרות הפוליטית, הכוח הפוליטי והקצאת משאבים. למשל, אלכסיס דה-טוקוויל (Alexis de Tocqueville) הצביע במחצית הראשונה של המאה התשע עשרה על חשיבותן של המועצות המקומיות העירוניות בארה"ב כמקורות להתפתחות והנצחת הרפובליקניזם הדמוקרטי שם. הוגי דעות מרכזיים במאה העשרים, כיורגן הברמס (Jurgen Habermas) וחנה ארנדט (Hannah Arendt) ראו בשנות השישים בכתביו של דה-טוקוויל נקודת מוצא להאדרת חשיבותה של הפוליטיקה המקומית כמרחב אזרחי, התדיינותי ודמוקרטי. התייחסויות אלה זוכות לתחייה מחודשת ולהעצמה בתחילת המאה העשרים ואחת (Gannett: 2003). מורכבותה, חשיבותה או דלותה של הפוליטיקה המקומית מצביעות גם על מורכבותה, חשיבותה או דלותה של הפוליטיקה הארצית, בכלל. לכן, ניתוח מגמות בפוליטיקה המקומית, כדוגמת הבנתה של הפוליטיקה העירונית באמצעות ניתוח בחירות מקומיות, מאפשר הבנה טובה יותר של מגמות גם בפוליטיקה הארצית.

לכל הפחות ברמה תיאורטית ונורמטיבית, הפוליטיקה המקומית אינה רק נגזרת או נלווית לפוליטיקה הארצית אלא יש לה חשיבות אזרחית עצומה ככזו. היא מבטאת זהויות מקומיות, למשל- זהויות אתניות, דתיות, לאומיות, מיגדריות, ואחרות, שלא תמיד באות לביטוי משמעותי ברמה הארצית. בנוסף, הפוליטיקה המקומית רלוונטית ביותר לחיי היום יום של האזרח, וזאת בכל הקשור לשירותים שוטפים ההכרחיים לחייו. המאבקים המוניציפליים על שירותים אלה והשליטה בהם הם תוצאה ותשקיף, ופעמים גורם מכונן, של אותן זהויות. עוצמת המאבקים ברשויות המקומיות תהיה פעמים רבות קשה, שכן נגישותו של האזרח למנגנוני השלטון רבה יותר וישירה יותר בשלטון המקומי מאשר בזה הארצי. לכן, זרמים פילוסופיים שונים, כדוגמת זרמי חשיבה ליברלים, הברמסיאנים, מרכסיים, וקומיוניטריסטיים, ראו בשלטון המקומי נקודת מפגש לזהויות קהילתיות מגונות, שאינן דומיננטיות דיין כדי לבוא לביטוי שלטוני ארצי לאומי. בנוסף הם ראו בשלטון המקומי נקודת מפגש של אזרחים

הנה, בעוד רבים מבין אנשי הרוח והמדע בישראל עוסקים בשיח הציבורי בפוליטיקה הלאומית, אסור כי תחמוק מאתנו דווקא ההזדמנות להבין את הפוליטיקה המקומית כמרחב של כוח, תרבות ותחרות. השלטון המקומי יכול להיות מקור של הנצחת 'הטוב' הרפובליקני ומקור לחינוך אזרחי להאמין באותו 'טוב' רפובליקני. אולם, השלטון המקומי יכול גם להיות מקור לשחרור אזרחים מן האתוס הרפובליקני ולהוות מרחב ציבורי לדיון בו ולהעלאת אלטרנטיבות לאידיאולוגיה המדינתית ולמדיניות הציבורית הרווחת בה. השלטון המקומי יכול להיות מרחב של דיכוי כזרוע ארוכה של המדינה והקבוצות השולטות בה, או מרחב של שחרור והעצמה, או מרחב לשני תהליכים אלה יחדיו. לכן, ניתוח תוצאות של בחירות לרשויות המקומיות חשוב כחלק מן הניסיון הרחב והמסובך להבין את ההוויה הפוליטית בכלל, וכאמצעי לחשוף את הפוליטיקה המקומית, במיוחד.

בישראל, שיטת הבחירות הארצית הלאומית עברה מספר שינויים חוקתיים בולטים. האחד, ב- 1992 בעת המעבר לשיטת בחירות ישירות לרשות הממשלה, והשני ב- 2001 כאשר תוקנה השיטה הזו, וחזרה להיות שיטת בחירות יחסית. לעומת זאת, שיטת הבחירות לרשות הרשויות המקומיות נשארה בעינה מאז 1975 , והיא ישירה באופייה. לכן, הבחירות ברשויות המקומיות מהוות אינדיקציה מעניינת לבחינתה של תופעת פיצול ההצבעה בין ההצבעה לרשות המועצה המקומית, שהיא ישירה ואישית, לבין ההצבעה למועצת הרשות, שהיא יחסית ומפלגתית. מטרתו של מאמר זה היא לבחון את משמעויותיה של תופעת פיצול ההצבעה בבחירות לרשויות המקומיות ב- 1998 , וזאת תוך התייחסות לממצאי מאמרי הקודם בסדרת ספרים זו, ביחס לתופעת פיצול ההצבעה בבחירות לרשויות המקומיות ב-

מבט במראה: תיאוריה פוליטית ובחירות לרשויות מקומיות

הספרות התיאורטית על התנהגות פוליטית מרבה להדגיש את חשיבותה של הזדהות מפלגתית כמשתנה בלתי תלוי להסבר דפוסי הצבעה ברמות פעילות פוליטיות שונות, רמה מקומית, מדינתית ופדרלית. יתר על כן, הספרות המקצועית מרבה להדגיש כי בהיעדרותה של הזדהות מפלגתית, ובמידה שהזדהות כזו לא קיימת, תגבר המגמה של פיצול הצבעה על חשבון ההזדהות המפלגתית באופן בו תגבר התמיכה במועמד שאינו מן המפלגה הרלוונטית (Beck et al 1992, Darcy and Marsh 1994). אחד ההסברים המשמעותיים ביותר לחשיבותה של הזדהות מפלגתית נובע מן ההנחה כי היא משקפת את עוצמתם של מנגנונים מפלגתיים לשכנע את הבוחרים בדבר דפוסי הצבעתם (Campbell and Summers 1990, Brown and Wright 1992). הדברים אמורים גם בפוליטיקה מקומית, אם כי ישנם מספר ההבדלים עקרוניים לעניין זה בין הרמה הארצית (והפדרלית) לרמה המקומית. מחד גיסא, הפרגמטיות הרבה יותר בבחירות מקומיות יכולה להביא לירידה בהזדהות המפלגתית. התלות הברורה יותר של האזרח בשירותים המקומיים מביאה לשיח מעשי יותר, אידיאולוגי ואבסטרקטי פחות, שיכול להפחית מן התלות בשיח מפלגתי ולהביא לצמיחת אלטרנטיביות לוקליות לשיח הלאומי. מאידך גיסא, אלמוניותם של מועמדים פוליטיים ברמה המקומית יכולה להביא לידי התחזקות ההזדהות המפלגתית, במידה והמועמד אינו מסוגל ליצור מוביליזציה פוליטית משכנעת. בהתאמה, ככל שהמידע המובא לידיעתו של הבוחר על המועמדים רב יותר, כן תחול ירידה בהזדהות המפלגתית ותעלה ההצבעה בהתאם לאישיותו של המועמד העומד לבחירות (Fiorina 1981). צריכת מידע על מועמד ברשות המקומית

בפוליטיקה הישראלית אנו עדים מזה למעלה מעשרים שנים למגמה קבועה למדי של חולשה יחסית בכוחן של שתי המפלגות הגדולות. שלל השלכותיה של תופעה זו שכבר תועדה בעבר (Nachmias and Sened:1999), עדיין לא ברור. במחקר הקודם, שעסק בבחירות המקומיות לעיר ת"א- יפו מצאתי השפעה חלקית של הירידה בכוחן של המפלגות הגדולות, באופן שהביא בפוליטיקה המקומית לאסטרטגיות היבחרות הטרוגניות ולגידול בתופעה של פיצול הצבעה על חשבון הזדהות מפלגתית (ברזילי 1997). עם זאת, הראיתי שם כי למרות פיצול ההצבעה הייתה התופעה הרווחת דווקא זו של הצבעה על רקע מפלגתי ועל רקע של הזדהות מפלגתית. הלוקליות הפוליטית הייתה שבוייה בידי הפוליטיקה הארצית ושיקפה את התמורות המתחוללות בה (ברזילי 1997). על פני הדברים נראה כי בחירות 1998 לרשויות המקומיות כבר היו על רקע שונה במשהו, עקב השינוי בשיטת הבחירות הארצית. ב- 1996 התחרו בשיטה הישירה בנימין נתניהו ושמעון פרס על רשות הממשלה. העובדה כי התחרות האלקטוראלית הייתה אישית ולא מפלגתית, בעיקרה, הביאה להתגברות המסרים האישים ברטוריקה הפוליטית.

לצורך המחקר חזרתי על שתי השערות הבסיס בהן נעזרתי במחקרי הקודם (ברזילי 1997):

<u>השערה ראשונה:</u> בת"א-יפו מתקיים פיצול הצבעה, הבא לידי ביטוי בעובדה שבוחרי המפלגות הגדולות (ליכוד ועבודה) נוטים להצביע גם למועמדים לראשות העיר מן המפלגה היריבה. לפיכך לא ימצא קשר סטטיסטי חזק בין הצבעה מפלגתית לבין הצבעה למועמד מאותה המפלגה לראשות העיר.

<u>השערה שנייה ומתחרה:</u> בת"א-יפו מתקיימת הצבעה אחידה, הבאה לביטוי בעובדה שבוחרי המפלגות הגדולות (ליכוד ועבודה) נוטים להצביע למועמדים של מפלגתם לראשות העיר. לפיכך ימצא קשר סטטיסטי חזק בין הצבעה מפלגתית לבין הצבעה למועמד מאותה המפלגה לראשות העיר.

<u>מתודולוגיה:</u>

ניתן לבחון פיצול הצבעה בכמה ממדים. בספרות המקצועית בולט העדר ההבחנה שבין פיצול הצבעה פנימי, שהוא פיצול בין הצבעה למועמדי מפלגות שונות ברשות המקומית, לבין פיצול הצבעה חיצוני, שהינו פיצול בין הצבעה למועמד המפלגה ברשות המקומית (למועצה או לראשות העיר) לעומת ההצבעה בבחירות הלאומיות. כיצד ניתן לנתח אמפירית פיצול הצבעה פנימי או חיצוני? במאמר זה אסתמך בעיקר על ניתוח התפלגויות ההצבעה בשכונות ובאזורים הסטטיסטיים בתל-אביב-יפו. הממצאים העיקריים יוצגו במסגרות של מודלים רב-משתניים, שילמדו באיזו מידה הביא השינוי החוקתי לכדי פיצול הצבעה ו/או הזדהות מפלגתית. המודלים יכללו פיצול הצבעה חיצוני ופיצול הצבעה פנימי, וכן הם יכללו משתנה משוקלל של ריבוד מעמדי, על בסיס נתוני המחקר של מחלקת המחקר בעיריית ת"א- יפו. נוסף לכך אנתח את אופי תעמולת הבחירות של המועמדים לראשות העיר, וזאת באמצעות ניתוח מודעות הבחירה שפורסמו מטעמם בעיתונות הכתובה. בחרתי להתמקד בשני המועמדים העיקריים לראשות העיר (רון חולדאי ודורון רובין) ובדפוסי ההצבעה לשלוש הרשימות הגדולות: ליכוד, עבודה ורשימתו של רובין. התמקדות זו רצויה משתי סיבות: עיקר ההתמודדות היה בין רשימות ומועמדים אלה ולכן ניתוח ההצבעה להם ילמד במיוחד על אופי הפוליטיקה המקומית בעיר. זו וגם זאת, טבעי כי המצביעים למפלגות הקטנות יפצלו הצבעתם ויטו לתמוך במועמדי המפלגות הגדולות לראשות העיר, שכן ברור לכל שסיכוייו של ראש רשימה קטנה להיבחר בבחירות אישיות הם אפסיים. מצד אחר, אין וודאות כיצד ינהגו אותם מצביעי ליכוד, רשימת רובין או העבודה, שהצביעו למפלגות אלה בבחירות למועצת

הבחירות למועצת עיריית תל-אביב-יפו ולראשות העיר (10.11.1998)[2]

בבחירות לראשות העיר ב- 1998 התחרו שבעה מועמדים, מתוכם שני המועמדים העיקריים שזוהו עם איזו מבין שתי המפלגות הגדולות: רון חולדאי, המנהל היוצא של גימנסיה הרצליה, שזוהה עם מפלגת העבודה וזכה לברכתו של שמעון פרס, ומולו דורון רובין, אלוף במיל., שזוהה עם הליכוד, וזכה לברכתו המסויגת מאוד של ראש הממשלה בנימין נתניהו.

הפיזור של התפלגות תוצאות ההצבעה ב- 1998 היה גבוה יותר מזה בבחירות בשנת 1993 . בעוד שני המועמדים העיקריים בבחירות 1993 (מילוא וקהלני) זכו יחדיו בכ- 90% מן הקולות הכשרים הרי בבחירות 1998 זכו חולדאי ורובין יחדיו רק לכ- 76% מן הקולות הכשרים. עם זאת, בעוד תוצאות הבחירות ב- 1993 היו קרובות מאוד, ומילוא ניצח בהפרש של כ- 5% בלבד, הרי בבחירות 1998 היה הפער גדול בהרבה והניצחון לזכותו של חולדאי על רובין היה מוחץ וברור, ועמד על כ- 25% . ריבוי המועמדים לראשות עיר (7 ב- 1998 , לעומת 4 ב- 1993), ונצחונו הברור של חולדאי מזה; ריבוי הרשימות שהתחרו בבחירות למועצת העיר (27 ב- 1998 לעומת 12 ב- 1993) והתוצאות הצמודות בין הרשימות השונות, מזה, מבהירים כי הממד האישי, ולא המפלגתי, היה הדומיננטי ביותר בבחירות המקומיות ב- 1998. ממד אישי זה שעוד יובהר להלן, הוא שמסביר, כנראה, את הפיצול החיצוני, כלומר- מועמד מפלגת העבודה הפסיד בבחירות לראשות הממשלה (שמעון פרס), אך מועמד מפלגת העבודה זכה בבחירות לראשות העיר (רון חולדאי).

פיצול ההצבעה הפנימי, לעומת זאת, היה מעט יותר מצומצם. ברמת הרובע (סה"כ תשעה רבעים בת"א-יפו) היה הפיצול ברובע אחד בלבד מתוך תשעה, פיצול ממנו נהנה חולדאי.

---

[2] המחבר מבקש להודות למחלקת המחקר של עיריית ת"א-יפו על סיועם באספקת נתונים, ולגב' ענת זוטא, עוזרת המחקר, על סיועה באיסוף ועיבוד הנתונים. האחריות כולה שלי.

מכאן נגזרת מסקנתנו האמפירית הראשונה, שלפיה גם בבחירות 1998 ובדומה לבחירות 1993 היה פיצול הצבעה חלק מן המאפיינים הבולטים, שהובילו לניצחונו האלקטוראלי של ראש העיר הנבחר. עם זאת, בעוד פיצול ההצבעה בבחירות 1993 היה הטרוגני וממנו נהנו גם מילוא (59.3% ברמת השכונות) וגם קהלני (40.7% ברמת השכונות) (ברזילי, 1997 , 149), הרי בבחירות 1998 בולטת מאוד הדומיננטיות המכרעת של חולדאי, אותה ניטיב להבין בהמשך. ברור עם זאת, כי המסגרת החוקתית השפיעה מאוד על התרבות הפוליטית של פיצול הצבעה, במובן זה כי לפחות מניתוח שתי מערכות הבחירות הייתה לפיצול הצבעה משמעות פוליטית עקבית.

בנוסף, משמעותו של פיצול ההצבעה נבחנה על ידי באמצעות מודלים רב משתנים, על בסיס נתונים אגרגטיביים ברמת האזורים הסטטיסטיים, כפי שאלה פורסמו רשמית על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיריית ת"א-יפו.[3] מודלים אלה מאפשרים אומדן מדויק יותר ואמין של משקליהם הבסיסיים של הזדהות מפלגתית למול פיצול הצבעה. טבלה 1 מלמדת על ממצא חשוב.

[3] ראה: עיריית ת"א-יפו, המרכז למחקר כלכלי וחברתי (עורכים, מנשה חדד ושרה גנני) **תוצאות הבחירות לראשות העירייה ולמועצת העירייה בת-אביב-יפו 10.11.1998** (מאי 1999).

טבלה 1: משתנה תלוי: הצבעה לחולדאי

משתנה	B	מקדם מתקנן BETA	רמת מובהקות
הצבעה עבור פרס	85.698	1.030	0.000
הצבעה עבור עבודה ארצי	42.519	0.344	0.010
הצבעה עבור ליכוד ארצי	-32.015	-0.160	0.067
הצבעה עבור עבודה עירייה	0.811	0.306	0.000
הצבעה עבור הרשימה של של רובין	-0.381	-0.110	0.005
הצבעה עבור מחל עירייה	-0.312	-0.100	0.037
Adjusted R Square = 0.870	Significance = 0.000	N = 146	

בטבלה 1 אנו רואים את ממצאי ההצבעה לחולדאי. המשתנה החשוב ביותר המסביר את נצחונו האלקטורלי היא תמיכתם של מצביעי שמעון פרס בבחירות לראשות הממשלה ב- 1996 (Beta=1.030, P<.000). נכון אומנם כי אין זה הממצא הבולט ביותר של המודל הרב משתני המוצג בטבלה 1. הזדהות מפלגתית הייתה בהחלט גורם חשוב הן ברמה המקומית (Beta=.306, P<.000) והן ברמה הארצית (Beta=.344, P<.01). עם זאת, הממד האישי של הבחירות הישירות לראשות הממשלה ב- 1996 השפיע מאוד ובמיוחד על הבחירות בת"א- יפו ב- 1998. דפוס ההצבעה הדומיננטי לא היה הזדהות מפלגתית, ככזו, אלא הזדהות עם שמעון פרס, האישיות הפוליטית עצמה. בולטת העובדה כי הממד האישי היה גורם משמעותי בהרבה בהשוואה לזיקה מפלגתית ברמה המקומית.

בכך שונים הממצאים על בחירות 1993 מן הממצאים לגבי בחירות 1998 , וזאת כאשר מתודולוגית איסוף ועיבוד הנתונים היא זהה לגמרי. ב- 1993 הייתה ההזדהות המפלגתית דומיננטית הרבה יותר, כפליים לערך, כגורם שהסביר את ההצבעה למילוא (Beta=.67, P<.000), שכן שיטת הבחירות הארצית הייתה יחסית, בעוד שינוי המבנה החוקתי ב-

<u>טבלה 2 : מודל משופר (משתנים פוליטיים וחברתיים):</u>

<u>משתנה תלוי: הצבעה לחולדאי.</u>

רמת מובהקות	מקדם מתקנן BETA	B	משתנה
0.000	0.975	81.126	הצבעה עבור פרס
0.664	0.052	6.440	הצבעה עבור עבודה ארצי
0.028	-0.184	-36.854	הצבעה עבור ליכוד ארצי
0.000	0.335	0.886	הצבעה עבור עבודה עירייה
0.003	-0.109	-0.375	הצבעה עבור הרשימה של של רובין
0.013	-0.115	-0.358	הצבעה עבור מחל עירייה
0.000	0.290	0.011	דרוג חברתי
	Adjusted R Square = 0.877		Significance = 0.00
	N = 146		

בעלי השכלה גבוהה ורמות שכר גבוהות, בעיקר מצפון העיר ומרכזה, ופחות בדרומה, נטו להצביע לחולדאי (Beta=.290, P<.000). כפי שמעידה טבלה 2 , לעיל, הזיקה המפלגתית על בסיס התמיכה בשמעון פרס עוד התחזקה בהשפעתה, וזאת לכדי מקדם מתוקנן חזק במיוחד (Beta=.975, P<.000). הזיקה המפלגתית לסיעת העבודה המקומית נותרה משמעותית בהשפעתה (Beta=.335, P<.000), בעוד השפעתה של התמיכה ברשימה המפלגתית הארצית של העבודה נחלשה כגורם מסביר, וזאת עקב בעיות של

ממצאי ניתוח ההצבעה לדורון רובין מלמדים על מסקנות דומות. ברור כי לצורכי השוואה שמרתי על שיטת איסוף נתונים ועיבוד נתונים זהה לחלוטין כדי למנוע הפרעות בהשוואה.

טבלה 3 : משתנה תלוי: הצבעה לרובין.

משתנה	B	מקדם מתקנן BETA	רמת מובהקות
הצבעה עבור נתניהו	47.609	0.565	0.000
הצבעה עבור עבודה ארצי	-9.808	-0.078	0.405
הצבעה עבור ליכוד ארצי	0.684	0.003	0.968
הצבעה עבור עבודה עירייה	-0.311	-0.116	0.055
הצבעה עבור הרשימה של של רובין	1.170	0.335	0.000
הצבעה עבור מחל עירייה	0.608	0.193	0.000
Adjusted R Square = 0.877 Significance = 0.000 N = 146			

בטבלה 3 אנו רואים את ממצאי ניתוח ההצבעה לרובין בבחירות 1998. המשתנה החשוב ביותר המסביר את ההצבעה היא תמיכתם של מצביעי בנימין נתניהו בבחירות לראשות הממשלה ב- 1996 (Beta=.565, P<.000). הזדהות מפלגתית עם הסיעה המקומית של מפלגת הליכוד הייתה בהחלט גורם מובהק בהשפעתו (Beta=.193, P<.000) וכמובן כי בלטה ההשפעה המובהקת של הזיקה עם רשימתו המקומית של רובין עצמו (Beta=.335, P<.000). חשוב לציין כי עקב החלטת הליכוד שלא לתמוך רשמית בדורון רובין, לא ניתן להצביע על זיקה מובהקת בין תמיכה בו לבין הצבעה לליכוד בבחירות 1996 (Beta=.003, P<.968). גם במקרה זה, אם כן, הממד האישי של הבחירות הישירות לראשות הממשלה ב- 1996 השפיע מאוד על הבחירות בת"א- יפו ב- 1998.

דפוס ההצבעה הדומיננטי לא היה הזדהות מפלגתית, ככזו, אלא הזדהות עם האיש הבולט ביותר במפלגה, בנימין נתניהו. בכך שונים הממצאים על בחירות 1993 מן הנתונים לגבי בחירות 1998 , וזאת כאשר גם במקרה זה, מתודולוגית איסוף ועיבוד הנתונים זהה לגמרי. ב- 1993 הייתה ההזדהות המפלגתית עם הליכוד דומיננטית הרבה יותר בהצבעה עבור רוני מילוא, שכן שיטת הבחירות הארצית הייתה יחסית, בעוד שינוי המבנה החוקתי ב- 1992 ויישומו הפרקטי ב- 1996 , תרמו משמעותית לשינוי התנהגותי בבחירות לראשות העיר ב- 1998 . קרוב לוודאי כי אפילו הייתה תמיכת הליכוד ברובין ברורה ולא רק מרומזת, בדומה לתמיכה הברורה של מפלגת העבודה בחולדאי, לא הייתה התמונה הכללית שונה בהרבה. העובדה כי רובין נגרר אחרי אסטרטגית הבחירות של חולדאי ונמנע מלעסוק במפורש בסוגיות כאובות, מקומיות או לאומיות, גרעה מאוד מיכולתו הפוטנציאלית לצבור תמיכה על בסיס עמדותיו.

עם זאת, רובין נהנה פחות מאשר חולדאי מן הממד האישי, עקב העליות והמורדות ביחסיו עם נתניהו. כאשר מאחדים את התמיכה ברשימת רובין עם התמיכה ברשימת הליכוד

<u>טבלה 4 : משתנה תלוי: הצבעה לרובין (מודל משופר).</u>

משתנה	B	מקדם מתקנן BETA	רמת מובהקות
הצבעה עבור נתניהו	49.616	0.589	0.000
הצבעה עבור עבודה ארצי	-13.675	-0.109	0.256
הצבעה עבור ליכוד ארצי	9.876	0.049	0.564
הצבעה עבור עבודה עירייה	-0.368	-0.137	0.026
הצבעה עבור הרשימה של של רובין ומחל	0.923	0.471	0.000
Adjusted R Square = 0.871 Significance = 0.000 N = 146			

כאשר כוללים בניתוח הרב משתני את הדירוג החברתי, תמונת הממצאים אינה משתנה. רובין נהנה מעט יותר מאשר חולדאי מתמיכתם של בעלי רמת שכר נמוכה והשכלה נמוכה בעיקר בדרומה של העיר (Beta=-.174,P<.02). עם זאת, כפי שמעידה טבלה 5 להלן, המשתנים הפוליטיים הם המרכזיים, והמודל המשופר מצביע גם הוא על השפעה מכרעת של גורם ההזדהות האישית עם נתניהו כגורם המכריע בהצבעה עבור רובין (,Beta=.594 .(P<.000

<u>טבלה 5 : מודל משופר (משתנים פוליטיים וחברתיים): משתנה תלוי:</u>

<u>הצבעה לרובין.</u>

משתנה	B	מקדם מתקנן BETA	רמת מובהקות
הצבעה עבור נתניהו	50.062	0.594	0.000
הצבעה עבור עבודה ארצי	-2.906	-0.014	0.862
הצבעה עבור ליכוד ארצי	31.341	0.250	0.035
הצבעה עבור עבודה עירייה	-0.262	-0.098	0.103
הצבעה עבור הרשימה של של רובין	1.172	0.335	0.000
הצבעה עבור מחל עירייה	0.577	0.183	0.000
דרוג חברתי	-0.007	-0.174	0.020
Adjusted R Square = 0.881	Significance = 0.000		N = 146

<u>השיח הציבורי פוליטי בתקופת מערכת הבחירות המקומית.</u>

הספרות התיאורטית מעניקה תשומת לב מוגבלת לאופי הדיאלוג, השיח, החברתי- פוליטי שבו מגבש הבוחר (או שמתגבשת) הצבעתו. עם-זאת, הספרות התיאורטית מתייחסת לכושר ההסבר האפשרי של משתנה הבולטות האישית כמשתנה בלתי תלוי שיכול להשפיע על פיצול הצבעה או היעדרותה. לדעתי אין כל אפשרות תיאורטית להבין בולטות אישית של מועמד פוליטי ללא התייחסות של ממש לשיח החברתי-פוליטי שמגבש או המביא לביטוי אופציות של הצבעה. במערכת בחירות ארצית יושפע קונטקסט זה מגורמים כדוגמת אירועי טרור. לעומת זאת, בבחירות מקומיות, ובמיוחד לאחר הרפורמה החוקתית של בחירות אישיות, תגבר השפעת השיח שיעוצב על ידי המתמודדים עצמם, עם תלות קטנה יותר בגורמים חיצוניים. עם זאת, מובן כי השיח המקומי ישקף במידה רבה את התרבות הפוליטית ואת המתחים המוסדיים הקיימים במדינה כולה. עובדה זו נכונה בדמוקרטיות

באיזו מידה שימש המרחב המקומי כזירת התדיינות ציבורית אוטונומית, לפחות משמעותית, לרמה הארצית הלאומית? המגמה הבולטת ביותר מניתוח שיטתי של מודעות הבחירות וראיונות עם המועמדים, לקראת הבחירות בת"א- יפו, כפי שהתפרסמו בעיתוני 'הארץ' ו 'מעריב', היא הפרסונליזציה הרבה של מערכת הבחירות, מיעוט של תכני המדיניות במהלכה, והאופן בו ניסו שני המועמדים, חולדאי ורובין, לגייס את תמיכתם של נתניהו ופרס. שני המועמדים ניצלו את עברם הצבאי, יותר מכפי שהדגישו את יכולתם בהווה לנהל מדיניות עירונית. התרבות הפוליטית הצבאית בישראל לא פסחה על מרחב ההתדיינות המקומית. המסר של חולדאי היה עקבי- הוא הציג עצמו כמועמד עצמאי, הרץ בצוותא עם מפלגת עבודה, ונמנע בגלוי מלעסוק בנושאי מדיניות, עד כמה שניתן, להוציא התייחסויות לנושאים קונסנזואליים למדי, כדוגמת- ניקיון העיר. המסר הבולט ביותר של חולדאי היה כי הוא נציג על מפלגתי של תושבי העיר וכי עברו כמנהל גימנסיה הרצליה, ובמיוחד עברו כטייס שנים רבות מלמדים על יכולתו לקבל החלטות "רציונליות." רובין הבליט מאוד את עברו הצבאי כאלוף במי"ל, לרבות העובדה כי אהוד ברק, מנהיג מפלגת העבודה בזמן הבחירות לרשויות המקומיות, הדיחו מן הצבא בעת היותו של ברק רמטכ"ל. כך קיווה רובין לנצל הן את עברו הצבאי והן את היריבות בין נתניהו לבין ברק והכל בקונטקסט של תרבות פוליטית צבאית.

שני המועמדים בחרו להבליט את הטענה כי רשימותיהן הן על מפלגתיות, לרבות דגש על הצורך לשפר את המצב בדרום העיר וביפו הערבית. היחס לפריפריה העירונית לא היה ממוקד או מהותי—ולא לווה בהצגה יסודית של הצעות פתרון--- אלא יחסם היה תועלתי

שני המועמדים הניחו כי זיקתם למפלגות האם, עבודה וליכוד, בהתאמה, ידועה ממילא ולכן הם בחרו להדגיש עמדות אישיות ולא מפלגתיות. היחסים העקרוניים והבעייתיים של שלטון מרכזי ורשות מקומית כמעט ולא עלו לדיון באמצעות שני המועמדים שבחרו למקד את הרטוריקה הפוליטית ברמה האינסטרומנטלית מקומית, ולהתרחק כמה שיותר משאלות לאומיות ומקומיות עקרוניות. אסטרטגיה מעורבת זו הייתה נוחה לחולדאי שהיה מוכר יחסית לתושבי העיר, בעוד שזו הייתה אסטרטגיה מוטעית לרובין שהיה אלמוני כמעט לחלוטין בחייה הציבוריים של ת"א- יפו. עם זאת, החלטתו של נתניהו, בשלב מסוים, להסיר את תמיכתו הרשמית מרובין, לא הותירה בידי זה האחרון אלטרנטיבה טובה יותר וחרצה למעשה את גורל ההתמודדות האלקטורלית עוד בטרם זו החלה. דלותו של השיח הפוליטי המקומי פגעה במיוחד במועמד האלמוני יותר מבין השניים, בעוד המועמד הידוע יותר יכול היה ביתר קלות להנות מפיצול הצבעה. עקב מוגבלות השפעתה של הזיקה המפלגתית על בסיס השתייכות מפלגתית נפגעו שני המועמדים ביכולתם להשתמש במפלגות לגיוס הצבעה. אך המועמד האלמוני יותר (רובין), שלא הצליח לעצב שיח אלטרנטיבי, נפגע במיוחד. השיח הפוליטי ערב הבחירות המקומיות הפך לכן לשיח אישי ותועלתי בלבד, שהושפע מאוד מן הפרסונליזציה של התרבות הפוליטית בישראל, בכלל.

בהשוואה לבחירות 1993 בולטת מאוד העובדה כי מעורבות המפלגות הלאומיות בבחירות המקומיות הייתה קטנה יחסית. חולדאי נהנה מיתרון כה בולט עד כי הודה כי היחסים בינו לבין אהוד ברק אינם שפירים, בעוד זיקה ברורה מידי למפלגת העבודה הייתה מפריעה לאסטרטגית הבחירות שלו. רובין לא הצליח לקבל את ברכתו הרשמית לאורך זמן של הליכוד, שלא ראה בו מועמד חזק, אלקטוראלית, היכול לגבור על חולדאי. ספק רב אם

חייה המקומיים קהילתיים של ת"א-יפו לא היו גורם משמעותי בשיח הבחירות המקומיות ב-1998 . בהקשר זה ברור מדוע שני המועמדים לא נפגשו ולו פעם אחת לניהול של עימות ענייני בסוגיות עירוניות מרכזיות. השיח הכללי היה של תועלתנות אישית הנובעת מתדמיתם של המועמדים כמועדפים או דחויים על ידי אישים פוליטיים לאומיים מרכזיים, כדוגמת נתניהו ופרס. שני המועמדים בחרו להדגיש כי למרות זאת רשימותיהם הן על מפלגתיות, עובדה שהייתה נחוצה לפיצול הצבעה. המועמד הבולט בין השניים (חולדאי), המוכר יותר לתושבי העיר, היה אפקטיבי הרבה יותר ולכן ניצח בבחירות. תוצאות המודלים הרב משתניים שהוצגו לעיל משקפות עובדה זו.

סיכום ומסקנות:

מן הניתוח לעיל עולות מספר מסקנות חשובות. ראשית, פיצול הצבעה בין ראש הרשות למועצת העירייה חשוב בהכרעות בבחירות מקומיות, וזאת כתולדה ישירה של המבנה החוקי המאפשר מאז 1975 הצבעה נפרדת למועצת העיר ולראשות העיר. בהקשר זה בולטת העובדה כי המבנה החוקי נטמע בהדרגה בתרבות הפוליטית ומעצב התנהגות פוליטית. שנית, היקף שיעור פיצול ההצבעה הוא משמעותי, אך הוא יכול להשתנות מבחירות לבחירות בהתאם לאופייה של מערכות הבחירות ובהתאם לתנאים תרבותיים, חברתיים, כלכליים, פוליטיים ומוסדיים שונים. בשתי מערכות הבחירות המקומיות הנדונות במאמר זה, 1993 ו-1998 , עמד שיעור פיצול ההצבעה על כ- 30% . בשתי מערכות הבחירות, המועמד שהשכיל לנצל את פוטנציאל פיצול ההצבעה, ניצח. שלישית, כמו במערכת הבחירות הקודמת כך גם הפעם, ב- 1998 , הייתה ההזדהות המפלגתית חשובה לכשעצמה, כמקדם

לאור השוואה לבחירות 1993 עולה כי חזרה לשיטת בחירות יחסית ברמה הארצית תגביר מחדש את חשיבותה של ההשתייכות המפלגתית ברמה המקומית. רביעית, במערכת הבחירות לא בלט שיח מקומי משמעותי, לא בלט שיח אוטונומיסטי ברמת הקהילה המקומית אלא במיוחד ניכרה ההשפעה של הפוליטיקה הארצית על דפוסי ההצבעה וההתנהגות הפוליטית של הבוחרים ברמה המקומית. מצד אחר, השיח הפוליטי היה לכל אורכה של מערכת הבחירות תועלתי מאוד, מצדם של שני המתמודדים, והוא היה תלוי במידה ניכרת בשיקולי אסטרטגיה של כל אחד מהם בנוגע לאופן בו יוכל לנצח. שני המתמודדים העדיפו, איש משיקוליו שלו, שלא להבליט שאלות וסוגיות עקרוניות ברמה המקומית.

ביבליוגרפיה:

שנתון סטטיסטי 1993 של עיריית תל- אביב- יפו, המרכז למחקר כלכלי וחברתי.

שנתון סטטיסטי 1993 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, תוצאות הבחירות לכנסת השלוש עשרה.

עיריית ת"א-יפו, המרכז למחקר כלכלי וחברתי (עורכים, מנשה חדד ושרה גנני), *תוצאות הבחירות לראשות העירייה ולמועצת העירייה בת-אביב-יפו 10.11.1998* (מאי 1999).

דיעות ועמדות של תושבי תל-אביב-יפו- ממצאים עיקריים מסקר דעת קהל והשוואה לסקרים קודמים, עיריית תל-אביב-יפו, המרכז למחקר כלכלי וחברתי, 1993 .

אלעזר ד., וקלכהיים ח., עורכים. *השלטון המקומי בישראל*. ירושלים: המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 1987 .

אלעזר ד. "המימד המקומי של השלטון והפוליטיקה בישראל", אצל אלעזר ד., קלכהיים ח. עורכים. *השלטון המקומי בישראל*. ירושלים: המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 1987 , עמ' 3 - 26 .

אריאן א., וייס ש., "פיצול הצבעה בישראל", *מגמות*, ט"ז (1) 1968 : 75 - 84 .

ברזילי ג., "הבחירות המקומיות בתל-אביב-יפו (1993): פיצול הצבעה." אצל ד. נחמיאס, ג. מנחם, *מחקרי תל-אביב-יפו*. כרך ב. ת"א: רמות, 1997 . עמ' 141 – 165 .

גולדברג ג., " בחירות מקומיות" אצל אלעזר ד., קלכהיים ח. עורכים. *השלטון המקומי בישראל*.

ירושלים: המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, 1987 , עמ' 89 - 110

גולדברג ג., *הבוחר הישראלי*. ירושלים, מאגנס: 1994

דורון ג., *פוליטיקה רציונלית בישראל*. ת"א: רמות, 1988 .

הר- פז ח., *שכונות ואיזורים בתל-אביב-יפו: מאפיינים פיזיים, גיאוגרפיים וסוציו -דמוגרפיים*. מחקרים וסקרים של עיריית תל-אביב-יפו. חוברת 63 , 1986 .

הר- פז ח., *שכונות ואזורים בתל-אביב-יפו- מאפיינים פיזיים, דמוגרפיים, חברתיים וכלכליים של שכונות ואיזורים בתל-אביב-יפו*. עיריית תל-אביב-יפו, המרכז למחקר חברתי כלכלי, 1993

חדד מ., גנני, ש., *תוצאות הבחירות לראשות העירייה ולמועצת העירייה בתל-אביב-יפו (2.11.1993)* . עיריית תל-אביב-יפו, המרכז למחקר חברתי כלכלי, 1993 .

שפט א., *השלטון המקומי, היבטים משפטיים: עבר, הווה, עתיד*. ירושלים: משרד הפנים, 1992 .

Alvarez M., Schousen M. M., “Policy Moderation or Conflicting Expectations? testing the Intentional Models of Split-Ticket Voting in the U.S.”, *American Politics Quarterly*, 21 (4) 1993: 410- 438.

Barzilai, G., *Communities and Law: Politics and Cultures of Legal Identities.* Ann Arbor: University of Michigan Press, 2003.
Beck P.A., Baum L., Clausen A., Smith C.E., “Patterns and Sources of Ticket Splitting in Subpresidential Voting”, *American Political Science Review*, 86 (4) 1992: 916- 928.
Born R.,” Split-Ticket Voters, Divided Government, and Fiorina’s Policy-Balancing Model”, *Legislative Studies Quarterly* 19 (1) 1994: 95- 115.
Brown R.D., Wright G.C., “Elections and State Party polarization”, *American Politics Quarterly* 20 (4) 1992: 411- 426.
Campbell A., et al, *The American Voter*. New York: Wiley, 1960.
Campbell J. E., Summers J.A., “Presidential Coattails in Senate Elections”, *American Political Science Review*, 84 (2) 1990: 513- 524.
Campbell J.E., *The Presidential Pulse of Congressional Elections*. Lexington: The University Press of Kentucky, 1993.
Darcy R., Marsh M., “Decision Heuristics: Ticket-Splitting and the Irish Voter”, *Electoral Studies*, 13 (1) 1994: 38-49.
De Vries W., Tarrance L., *The Ticket-Splitter : A New Force in American Politics*. Michigan: Eerdmans, 1972.
Downs A. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row, 1957.
Fiorina M.P.,*Retrospective Voting in American National Elections*. New Haven: Yale University Press, 1981.
Fiorina M.P., “An Era of Divided Government” *Developments in American Politics*,
eds. Cain B., Peele G., London: Macmillan, 1990.
Fiorina M.P.,” An Era of Divided Government”, *Political Science Quarterly*, 107 (3) 1992: 387- 410.
Gannett T. R. “Bowling Ninepins in Tocqueville’s Township.” *American Political Science Review*. 97 (1) 2003: 1-16.
Ingberman D., Villani J., “An Institutional Theory of Divided Government and Party
Polarization”, *American Journal of Political Science* 37 (2) 1993: 429-451.
Jacobson G.C., *The Politics of Congressional Elections*. Boston: Little Brown, 1987.

Mayhew D., *Divided We Govern*. New Haven: Yale University Press, 1991.
Nachmias, D., and Sened, I. "The Bias of Pluralism: The Redistributive Effects of the New Electoral Law in Israel's 1996 Elections. In *Elections in Israel- 1996*, edited by Alan Arian and Michal Shamir. Albany: SUNY.
Niemi G. R. , Weisberg H.F., *Controversies in Voting Behavior*. 2 nd. ed. Washington: Congressional Quarterly, 1984.
Nohlen D., "Changes and Choices in Electoral Systems", in Lijphart A. and Grofman B. *Choosing an Electoral System*. New York: Praeger, 1984, pp. 217-224.
Pomper et al, *The Election of 1992*. New Jersey: Chatham House, 1993.
Rallings C. , Thrasher M., "Exploring Uniformity and Variability in Local Elections Outcomes: Some Evidence from English Local Elections 1985-1991", *Electoral Studies* 12 (4) 1993: 366- 384.